

การบริหารความเสี่ยงครัวเรือน Household Risk Management

ธนินท์รัฐ รัตนพงศ์ปิญโญ¹
Taninrat Rattanapongpinyo

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “การบริหารความเสี่ยงครัวเรือน” เป็นการผสมผสานความรู้ความเข้าใจด้านการบริหารจัดการ เข้ากับหลักการดำเนินชีวิตในทางสังคม โดยบทความนี้ใช้หน่วยครัวเรือนเป็นกรณีศึกษา มีวิธีการดำเนินการศึกษา โดยเน้นถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการบริหารความเสี่ยงในทางธุรกิจ เทียบเคียงกับการบริหารความเสี่ยง ของครัวเรือน และการอภิปรายปรากฏการณ์จากผลลัพธ์ของงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การนำเสนอแนวทางการ บริหารความเสี่ยงครัวเรือนที่เหมาะสม เพื่อให้การใช้ชีวิตของครัวเรือนมีความสุข โดยปราศจากความเสี่ยง

คำสำคัญ: 1. ความเสี่ยง. 2. การบริหารความเสี่ยง. 3. ครัวเรือน.

Abstract

This article about Household Risk Management is derived from academic knowledge about both Risk Management and Family Social Lifestyles. A household unit was used as a case study, with the study methodology combining Business Risk Management and Household Risk Management and their related research results. Finally, the article provides some suggestions and guidelines for appropriate Household Risk Management for a family's risk-free life.

Keywords: 1. Risk. 2. Risk Management. 3. Household.

¹ อาจารย์ ดร. หัวหน้าสาขาวิชาการจัดการธุรกิจทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศ เพชรบุรี

ความนำ

การบริหารความเสี่ยงครัวเรือน เป็นการผสมผสานความรู้ความเข้าใจด้านการบริหารจัดการ เข้ากับหลักการดำเนินชีวิตของครัวเรือนในทางสังคม แนวคิดนี้สอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้าที่แนะนำให้พุทธศาสนิกชนประกอบสัมมาอาชีพโดยเดินแนวทางสายกลาง และตั้งอยู่บนความไม่ประมาท ซึ่งเมื่อกล่าวถึงครัวเรือนอันเป็นหน่วยย่อยที่สุดในทางสังคมแล้ว การมีชีวิตและการใช้ชีวิตโดยไม่ประมาทหมายถึง การเรียนรู้และการจัดการชีวิตด้วยการบริหารความเสี่ยงครัวเรือน บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องการบริหารความเสี่ยง เข้ากับแนวคิดการดำรงชีวิตของคนในสังคม และใช้หน่วยทางสังคมคือ ครัวเรือน เป็นกรณีตัวอย่าง เนื้อหาของบทความประกอบด้วย ความหมายของความเสี่ยงครัวเรือน ประเภทความเสี่ยงครัวเรือน จากนั้นจะนำเสนอวิธีการประเมินระดับของความเสี่ยงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น สำหรับการบริหารความเสี่ยงจะนำเสนอกรอบแนวคิดวิธีการบริหารความเสี่ยงที่เหมาะสมของครัวเรือน รวมทั้งข้อเสนอแนะจากประสบการณ์การเรียนรู้เรื่องการบริหารความเสี่ยงครัวเรือน เพื่อนำไปสู่บทสรุปของการศึกษาในที่สุด

ความหมายของความเสี่ยงครัวเรือน

ครัวเรือนซึ่งประกอบด้วยสมาชิกในครอบครัว มากน้อยต่างกัน แต่ละคนก็จะมีบทบาทหน้าที่ทางสังคม และในครัวเรือนที่แตกต่างกัน ถ้าต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนเองโดยไม่มีการปรึกษาหารือ หรือประสานความร่วมมือกัน เพื่อให้ครอบครัวบรรลุเป้าหมายเดียวกัน เป็นต้นว่า ความอยู่ดีกินดี สุขสบายใจ ความอยู่รอดปลอดภัย เป้าหมายของครัวเรือน ก็ไม่อาจประสบผลที่ตั้งไว้ ความเสี่ยงของครัวเรือนมีโอกาสดังเกิดขึ้นได้ เนื่องจากอาจจะมีเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันเกิดขึ้น และสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นนอกจากจะต่างไปจากสิ่งที่ครัวเรือนคาดไว้แล้ว ยังจะนำมาซึ่งผลลัพธ์ในแง่ลบ เป็นความเสียหายซึ่งไม่อาจประมาณได้อย่างแน่นอน ความเสี่ยงของครัวเรือนอาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา จากทั้งปัจจัยภายในเอง ยกตัวอย่างเช่น สมาชิกในครัวเรือน ไม่เอาธุระของครอบครัว ไม่ดูแลกันและกัน ไม่สนใจ

บ้านเรือน หรือแม้แต่ต่างคนต่างใช้จ่าย ต่างประพฤติดำเนินชีวิตตามใจตนเอง โดยไม่คิดว่าจะเบียดเบียนกัน สุดท้ายแล้วเรื่องที่ไม่น่าจะเกิดก็เกิดขึ้นมาจนได้ หัวหน้าครอบครัวก็ไม่สามารถจะแก้ไขได้ตลอดและได้หมดทุกเรื่อง

ขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงที่มาจากปัจจัยภายนอก อาทิ ค่านิยมของสังคม การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และผลกระทบอันเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจ เหล่านี้ส่งผลต่อครัวเรือนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ประการสำคัญคือครัวเรือนเองทราบหรือไม่ ทราบถึงสาเหตุและผลกระทบของความเสี่ยงทั้งหลาย เตรียมการป้องกันไว้อย่างเพียงพอหรือไม่ และดำเนินการอย่างไรในการที่จะแก้ไขปัญหาอันเนื่องมาจากความเสี่ยงที่เกิดขึ้น อนึ่ง หากพิจารณาย้อนกลับไปในทางบริหารธุรกิจ ระดับของความเสี่ยงสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับ ด้วยกัน คือ ในระดับนโยบาย ระดับแนวทางการนำไปปฏิบัติ และระดับปฏิบัติการ เปรียบเทียบกับครัวเรือนก็จะเทียบได้ว่า การตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาความเสี่ยงและผลกระทบ การวางแผนทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้น และการกำหนดมาตรการวิธีการที่สอดคล้องกับแนวทางการบริหารความเสี่ยงของครัวเรือนที่กำหนดไว้

กล่าวโดยสรุป ความเสี่ยงครัวเรือน หมายถึง โอกาสที่จะเกิดความเสี่ยงต่างๆ และความเสี่ยงเหล่านั้นส่งผลกระทบทำให้เกิดความเสียหาย และทำให้ครัวเรือนไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้

ประเภทของความเสี่ยงครัวเรือน

ถ้ากล่าวถึงการจำแนกประเภทของความเสี่ยง มีวิธีการแบ่งออกได้เป็นหลายแบบ แต่วิธีการหนึ่งที่ใกล้เคียงกับการพิจารณาความเสี่ยงของครัวเรือน โดยการวิเคราะห์ครัวเรือนเสมือนหนึ่งเป็นหน่วยธุรกิจ ความเสี่ยงที่ต้องเผชิญแยกเป็น 5 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

1. ความเสี่ยงในเรื่องการบริหารจัดการของครัวเรือน (Operational risk) เป็นความเสี่ยงในระดับพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่ การวางแผนแนวทางการใช้ชีวิตของสมาชิกในครัวเรือนที่มีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกัน

เริ่มต้นตั้งแต่การไม่มีเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ร่วมกันว่าจะร่วมกันสร้างครัวเรือนที่สมบูรณ์ได้อย่างไร เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะสะท้อนไปถึงการปฏิบัติตนที่ปราศจากการกำกับดูแลให้เป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ หรือต่างคนต่างทำ ไม่รู้ว่าจะทำอะไรถูกอย่างไรผิด ผลที่ปรากฏก็คือ วิถีชีวิตของครัวเรือนแปรผันไปตามพฤติกรรมของสมาชิก อาจเป็นไปได้ที่จะพบกับความสำเร็จ หรือล้มเหลวจากผลของการกระทำโดยที่ผู้นำหรือหัวหน้าครัวเรือนไม่สามารถชี้แนะ และแม้แต่การเข้าไปแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างทันท่วงที

2. ความเสี่ยงในเรื่องการบริหารจัดการฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน (Financial risk) เป็นความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเงินๆ ทองๆ ของครัวเรือน ความเสี่ยงประเภทนี้มีความสำคัญเป็นลำดับต้นๆ กล่าวคือ เมื่อครัวเรือนไม่มีการวางแผนเรื่องการบริหารจัดการของครัวเรือนในระดับพื้นฐาน การแสวงหารายได้เข้าสู่ครัวเรือนด้วยวิธีการต่างๆ ก็ดี การควบคุมการใช้จ่ายของสมาชิกครัวเรือน ไม่ว่าจะเป็นการใช้จ่ายปกติ การใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน หรือแม้แต่การใช้จ่ายเพื่อการลงทุนที่ดี ท้ายที่สุดถ้าไม่เป็นเรื่องของการใช้จ่ายเกินกำลังของครัวเรือน ก็อาจเป็นปัญหาของการลงทุนหากผลตอบแทนที่ได้ไม่คุ้มค่ากับค่าใช้จ่ายในการลงทุน และนำมาซึ่งปัญหาของการมีภาระหนี้สินติดตัวสมาชิกในครัวเรือน

3. ความเสี่ยงในเรื่องของการริเริ่มโครงการใหม่ๆ เพื่อการพัฒนาความเป็นอยู่ของครัวเรือน (Project risk) ครัวเรือนก็เปรียบเหมือนองค์กรธุรกิจปกติแล้วก็จะบริหารจัดการองค์กรเพื่อไปสู่เป้าหมาย เป็นต้นว่า การแสวงหารายได้ การเติบโตอย่างมั่นคง การมีชีวิตที่ปราศจากความเสียดัง ซึ่งบางครั้งครัวเรือนก็จำเป็นต้องวางแผนการพัฒนาด้านตนด้วยการริเริ่มโครงการใหม่ๆ เช่น การจัดหาอาชีพเสริมรายได้หลัก การหาประโยชน์จากพื้นที่ใช้สอยในบริเวณบ้าน และการพัฒนาด้านของสมาชิกในครัวเรือน ฯลฯ โครงการเหล่านี้จำเป็นต้องมีการศึกษาความเป็นไปได้ในด้านต่างๆ จากนั้นก็จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามแผนการที่วางไว้ รวมถึงการติดตามและประเมินผลความสำเร็จตามเป้าหมายของโครงการ ปัญหาของความเสี่ยงใน

ด้านนี้ก็คือ ปัญหาของความรู้หรือขาดความรู้ในการริเริ่มโครงการ ปัญหาของการไม่มีประสบการณ์หรือแบบแผนเป็นแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม และปัญหาของการไม่สามารถคาดการณ์หรือพยากรณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นได้อย่างแน่นอน เหล่านี้คือความเสี่ยงโครงการที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

4. ความเสี่ยงจากภาวะแวดล้อม (Market risk) ความเสี่ยงประเภทนี้เกิดขึ้นได้เสมอ เมื่อครัวเรือนดำรงอยู่ในภาวะแวดล้อม โดยเฉพาะภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และประเทศไทยเปิดรับผลกระทบจากภายนอกได้ตลอดเวลา ทั้งนี้ได้หมายความว่าหากเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงจากภายนอกประเทศเท่านั้นที่จะมีโอกาสกระทบต่อประเทศและต่อมาถึงครัวเรือนในที่สุด แต่การเปลี่ยนแปลงทุกลักษณะ เช่น ค่านิยมทางสังคม วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ การเปิดรับวัฒนธรรมต่างชาติ และอิทธิพลของสื่อสารมวลชน เหล่านี้ล้วนส่งผลต่อสมาชิกในครัวเรือนไม่มากนักน้อย ประเด็นสำคัญของความเสี่ยงประเภทนี้อยู่ที่ว่า ครัวเรือนจะปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างไร ในทัศนะทางวิชาการ ความเสี่ยงประเภทนี้จะกระทบต่อผลตอบแทนการลงทุนของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตลาดการเงินอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของผลกระทบในภาพรวม แต่สำหรับครัวเรือนจะเทียบได้กับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอก ระดับความรุนแรงของผลกระทบ และการปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าว

5. ความเสี่ยงอันเนื่องมาจากนโยบายของภาครัฐ และผลของนโยบายรัฐบาลต่อครัวเรือน (Regulatory risk) ความเสี่ยงประเภทนี้เป็นความเสี่ยงจากปัจจัยภายนอก และเป็นปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของครัวเรือน เช่นเดียวกับความเสี่ยงจากภาวะแวดล้อม (Market risk) สาเหตุที่เกิดขึ้นก็เนื่องมาจากการดำเนินนโยบายทางด้านเศรษฐกิจหรือสังคมของภาครัฐ อาจดำเนินไปเพื่อพัฒนาประเทศในภาพรวม หรือเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของประเทศในขณะนั้น แต่ผลที่เกิดขึ้นกลับไปกระทบกับชีวิตความเป็นอยู่ของครัวเรือนได้แก่ มาตรการการคลังทางด้านภาษีอากร จะเป็นการเก็บเพิ่มหรือลดลง หรือการปรับอัตราภาษีอากรเฉพาะ

ประเภท มาตรการที่เกี่ยวข้องกับการให้สินเชื่อ การปรับอัตราดอกเบี้ย หรือนโยบายทางการเงินอื่นๆ รวมทั้งการดำเนินนโยบายการค้าและการเงินระหว่างประเทศ นโยบายและมาตรการต่างๆ ดังกล่าว เมื่อมีผลต่อเนื่องไปถึงการที่ครัวเรือนต้องมีการปรับตัวในด้านใดด้านหนึ่ง ก็ถือว่าเป็นความเสี่ยงที่ครัวเรือนต้องประสบ

ความเสี่ยงทั้ง 5 ประเภท อาจเกิดขึ้นกับครัวเรือนเพียงประเภทใดประเภทหนึ่ง หรือเกิดขึ้นพร้อมกันหลายๆ ประเภทก็เป็นได้ ประการสำคัญ คือ เมื่อความเสี่ยงทั้งหลายได้เกิดขึ้นแล้ว ต่างมีผลนำไปสู่ผลกระทบด้านลบให้เกิดขึ้นกับครัวเรือน หรือธุรกิจของครัวเรือน เปรียบได้กับความเสี่ยงทางธุรกิจ (Business risk) ของครัวเรือน การที่ครัวเรือนจะได้รับผลกระทบที่กล่าวถึงนี้มากน้อยเพียงไร และจะเตรียมการรับมือผลกระทบของความเสี่ยงที่เกิดขึ้นได้ดีเพียงไร ก็ขึ้นอยู่กับว่าครัวเรือนสามารถประเมินระดับของความเสี่ยงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้หรือไม่ และได้ด้วยวิธีการใด

การประเมินระดับของความเสี่ยงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น

เมื่อทราบถึงประเภทของความเสี่ยงครัวเรือนแต่ละแบบแล้ว สิ่งที่เราควรจะเข้าใจต่อไปก็คือ วิธีการประเมินระดับของความเสี่ยงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยเริ่มจากการระบุความเสี่ยง ก่อนอื่นคงต้องทำความเข้าใจเป็นเบื้องต้นว่า การจะระบุความเสี่ยงใดเป็นความเสี่ยงบ้างต้องเริ่มต้นจากการพิจารณาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง สิ่งใดเป็นเป้าหมายหรือผลลัพธ์ของครัวเรือน อะไรคือปัจจัยความสำเร็จที่นำไปสู่เป้าหมายเหล่านั้น และสาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้ครัวเรือนไม่อาจบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้คือความเสี่ยงนั่นเอง ประการต่อมาจะสำรวจความเสี่ยงได้อย่างไร คำตอบก็คือ จากบรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของครัวเรือน คนในสมาชิก ชุมชนแวดล้อม ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากกิจกรรมของครัวเรือน รวมถึงผู้ที่มีประสบการณ์ความชำนาญในการพิจารณาเรื่องความเสี่ยงของครัวเรือน ส่วนประการสุดท้ายข้อมูลที่เป็นในการพิจารณาความเสี่ยงครัวเรือน ประกอบด้วย ที่มาของความเสี่ยง ปัจจัยความเสี่ยง ผลกระทบและโอกาสเกิดผลกระทบจากความเสี่ยงนั้นๆ

หลังจากการระบุความเสี่ยงได้แล้ว ลำดับต่อไปก็คือ การประเมินความเสี่ยงว่า ความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นอยู่ในระดับใด โดยใช้วิธีการพิจารณาจาก 2 ปัจจัย คือ โอกาสการเกิดความเสี่ยงลักษณะนั้นๆ กับผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับเมื่อความเสี่ยงนั้นเกิดขึ้น หากพิจารณาเป็นความสัมพันธ์จะได้ว่า

ระดับของความเสี่ยง เท่ากับ โอกาสการเกิดความเสี่ยง คูณ ผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับ โดยที่

ปัจจัยแรก คือ โอกาสการเกิดความเสี่ยง พิจารณาจากความเป็นไปได้ที่จะเกิดเหตุการณ์ความเสี่ยงดังกล่าว หรืออาจใช้ความถี่ในการที่จะเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้น

ส่วนปัจจัยที่สอง คือ ผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับเมื่อความเสี่ยงนั้นเกิดขึ้น อาจต้องพิจารณาว่า จะทำให้เกิดผลกระทบเป็นมูลค่าด้านค่าใช้จ่าย เวลา ค่าเสียโอกาส หรือความเสียหายที่จะเกิดขึ้น

ผลของการคำนวณจะทำให้ครัวเรือนได้ทราบถึงระดับของความเสี่ยงแยกตามประเภท รวมถึงผลลัพธ์ในภาพรวมที่มีโอกาสจะเกิดขึ้นได้ การประมาณระดับของความเสี่ยงที่ว่ามีจำนวนเท่าใด ขณะเดียวกันก็อาจอธิบายได้ในเชิงความเห็นของผู้ประมาณว่า มากน้อยกว่ากันอย่างไร หรือกระทำร่วมกันได้ทั้งสองวิธีการเพื่อหาคำตอบในประเด็นของความถูกต้อง และเหตุผลที่อธิบายค่าของระดับความเสี่ยงดังกล่าว

เมื่อคำนวณระดับความเสี่ยงได้แล้ว การดำเนินการในขั้นตอนต่อไป คือ ครัวเรือนจะต้องจัดลำดับของระดับความเสี่ยงที่มีโอกาสเกิดขึ้น โดยพิจารณาในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ปัจจุบันครัวเรือนมีขีดความสามารถในการควบคุมความเสี่ยงต่างๆ ที่มีโอกาสจะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในระดับใด
2. ครัวเรือนจะสามารถพัฒนาตนเอง เพื่อรองรับกับความเสี่ยงต่างๆ ที่มีโอกาสจะเกิดขึ้นในอนาคตได้หรือไม่ และในระดับใด
3. ครัวเรือนจะต้องสามารถกำหนดหรือระบุระยะเวลา หรือกรอบเวลาสำหรับการจัดการกับความเสี่ยงต่างๆ ที่มีโอกาสจะเกิดขึ้น จะต้องรีบดำเนินการ

ทันที หรืออาจดำเนินการตามลำดับเวลา ก่อนหลัง ได้

ประเด็นเพื่อการพิจารณาทั้งสามประการ จะทำให้ครัวเรือนตัดสินใจได้ว่า ความเสี่ยงที่มีโอกาสจะเกิดขึ้นนั้นๆ จัดอยู่ในระดับใด เพื่อนำไปสู่การวางแผนรองรับการจัดการความเสี่ยงได้อย่างเหมาะสม และอย่างมีประสิทธิภาพ

การบริหารความเสี่ยงที่เหมาะสมของครัวเรือน

สำหรับครัวเรือนแล้ว การกำหนดวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายของครัวเรือนก็ไม่ต่างไปจากภาคธุรกิจ ที่ต้องกำหนดกลยุทธ์การดำเนินการให้สอดคล้องเพื่อนำไปสู่เป้าหมายขององค์กร การวางแผนรองรับการจัดการความเสี่ยงก็เช่นกัน โดยครัวเรือนต้องมองไปถึงการบรรลุความสำเร็จของตนเอง อาจเป็นเรื่องของฐานะทางการเงิน ความมั่นคงปลอดภัย การดำรงชีวิตอย่างร่มเย็นเป็นสุข สาเหตุหรืออุปสรรคใดก็ตามที่ทำให้ครัวเรือนไม่บรรลุสิ่งที่ตั้งใจไว้ ถือเป็นความเสี่ยงโดยสิ้นเชิง และจำเป็นต้องมีการจัดการกับความเสี่ยงนั้นๆ

การจัดการกับความเสี่ยงมีแนวทางที่ทำได้เป็น 2 ลักษณะ คือการวางแผนจัดการเป็นเชิงรุก และการวางแผนจัดการเป็นเชิงรับ โดยการวางแผนจัดการเป็นเชิงรุก เป็นรูปแบบการจัดการที่เหมาะสมกับครัวเรือนที่มีความพร้อมทั้งด้านความรู้ การเงิน กำลังคนและทรัพยากรอื่นๆ ที่จะนำมาใช้ในการจัดการความเสี่ยง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น ดำเนินการก่อนที่ความเสี่ยงนั้นๆ จะเกิด เพื่อลดโอกาสการเกิดความเสี่ยงประเภทดังกล่าว สำหรับการวางแผนจัดการเป็นเชิงรับ เป็นรูปแบบการจัดการที่เหมาะสมกับครัวเรือนที่มีข้อจำกัดด้านความรู้ การเงิน กำลังคนและทรัพยากรอื่นๆ ที่จะนำมาใช้ในการจัดการความเสี่ยง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น จะดำเนินการภายหลังการเกิดความเสี่ยงนั้นๆ เพื่อลดผลกระทบที่เกิดจากความเสี่ยงประเภทดังกล่าว นอกจากนี้การวางแผนจัดการลักษณะที่สองนี้ ยังอาจมีวัตถุประสงค์เพื่อทำการบริหารภาวะวิกฤตความเสี่ยง หรือที่เรียกกันว่า การพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส เพื่อเรียนรู้และใช้ประโยชน์จากความเสี่ยงที่เกิดขึ้นนั่นเอง

สำหรับรายละเอียดวิธีการ หรือมาตรการการ

วางแผนรองรับการจัดการความเสี่ยง จำแนกออกได้เป็นหลายแบบ ขึ้นอยู่กับการจัดลำดับของระดับความเสี่ยงที่มีโอกาสเกิดขึ้นดังที่กล่าวมาแล้ว โดยนักวิชาการทางด้านการบริหารความเสี่ยงทั่วไปมักเรียกกันว่าหลัก 5Ts แต่เพื่อให้จดจำได้ง่ายและนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง อาจเรียกสั้นๆ ได้ว่าเป็นหลักการ 5 กระบวนท่ารับมือความเสี่ยง ดังนี้

หลักการที่ 1 การหลีกเลี่ยงความเสี่ยง เป็นการหลบเลี่ยงสาเหตุ หรือต้นตอของความเสี่ยงทั้งหลายทั้งปวงอันอาจเกิดขึ้นโดยความประมาท ความไม่รู้ การไม่สามารถคาดเดาเหตุการณ์ต่างๆ ในอนาคต หลักการนี้แทบจะเป็นสัญชาตญาณพื้นฐานของบุคคล หรือแม้แต่ครัวเรือนต่อการป้องกันความเสี่ยงและผลกระทบการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงด้วยการกระทำที่ดี หรือ ไม่กระทำความดี ล้วนมีผลนำไปสู่ความปลอดภัยจากความเสียหาย หากสามารถป้องกันตนเองได้ แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับว่า ครัวเรือนผู้ที่มีความเสี่ยงและมีโอกาสได้รับผลกระทบจะทราบหรือไม่ทราบถึงความเสี่ยง รู้หรือไม่รู้วิธีการป้องกันแก้ไข และประการสำคัญจัดการกับปัญหาความเสี่ยงนั้นๆ ได้หรือไม่

หลักการที่ 2 และ 3 การลดความเสี่ยง และการควบคุมความเสี่ยง เมื่อไม่อาจหลีกเลี่ยงความเสี่ยงไปได้ วิธีการที่ดีที่สุดน่าจะเป็นความพยายามบรรเทาความเสี่ยงให้น้อยลงที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ วิธีการนี้ครัวเรือนจะต้องใช้ความรู้ ความสามารถ ทักษะและประสบการณ์ที่มีอยู่ในการควบคุมระดับความเสี่ยง และในบางโอกาสอาจใช้วิธีการขอคำแนะนำ การปรึกษาหรือว่าจ้างผู้มีความชำนาญเข้ามาจัดการกับปัญหาความเสี่ยงที่เกิดขึ้น การจัดการคุณภาพที่เหมาะสมมีส่วนช่วยให้ระดับความเสี่ยงไม่รุนแรงเกินไป หรือแม้แต่ช่วยควบคุมโอกาสการเกิดรวมทั้งผลกระทบของความเสี่ยงนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการลดความเสี่ยง และควบคุมความเสี่ยงให้อยู่ในระดับต่ำ

หลักการที่ 4 การถ่ายโอนความเสี่ยงไปยังบุคคลที่สาม ผู้ซึ่งสามารถรองรับความเสี่ยงของครัวเรือน และนำความเสี่ยงนั้นไปบริหารจัดการด้วยวิธีการที่เหมาะสมต่อไป เช่น การทำประกันภัยทรัพย์สิน การทำประกันชีวิต การทำสัญญาการคุ้มครองความเสี่ยงทางการเงิน

การลงทุนในตราสารการเงินรัฐบาลของครัวเรือน ฯลฯ การถ่ายโอนความเสี่ยงนี้บางครั้งจะใช้วิธีการเชิญชวนหรือว่าจ้างบุคคลที่สามให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการความเสี่ยงร่วมกับครัวเรือน เป็นต้นว่า การลงทุนประกอบการหรือทำธุรกิจร่วมกัน การค้าประกันธุรกรรมของครัวเรือน เพื่อให้ผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงมือจากครัวเรือนไปยังผู้อื่นหรือลดน้อยลงให้มากที่สุด

หลักการที่ 5 การยอมรับความเสี่ยงไว้กับตนเอง หากครัวเรือนไม่สามารถดำเนินการวางแผนการจัดการความเสี่ยงด้วยวิธีการใดๆ ตามหลักการที่กล่าวมาทั้งหมดได้ ก็จำเป็นต้องยอมแบกรับความเสี่ยงไว้กับตนเอง ซึ่งบางครั้งอาจเป็นเรื่องของความเต็มใจ ความตั้งใจ แต่ในบางครั้งก็เป็นเรื่องของความผิดพลาดในการบริหารจัดการความเสี่ยงด้วยหลักการข้างต้น อย่างไรก็ตาม ครัวเรือนสามารถตั้งรับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นได้โดยวิธีการมีแผนฉุกเฉิน หรือจัดการทรัพยากรรองรับไว้ให้เพียงพอ รวมทั้งอาจใช้วิธีการบริหารจัดการความเสี่ยงเพื่อหาประโยชน์จากความเสี่ยง หรือที่เรียกว่าการพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสเพื่อสร้างผลลัพธ์ในด้านบวกให้เกิดขึ้นแทนที่

การจะนำหลักการใดๆ ที่กล่าวถึง มาใช้เพื่อมาตรการการวางแผนรองรับการจัดการความเสี่ยงขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์เงื่อนไขหลายประการ ได้แก่

ประการที่ 1 ครัวเรือนมีข้อมูล ความรู้ และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องมากน้อยเพียงไร ที่สำคัญข้อมูลดังกล่าวมีความถูกต้อง น่าเชื่อถือ รวมทั้งมีเหตุผลเพียงพอต่อการอธิบายปรากฏการณ์ความเสี่ยงนั้นๆ หรือไม่ ยิ่งไปกว่านั้นข้อมูลดังกล่าวควรจะมี ความทันสมัยและเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ความเสี่ยง และสมาชิกครัวเรือนจะต้องสามารถเรียนรู้การใช้ประโยชน์จากข้อมูลดังกล่าวนี้ให้ได้มากที่สุด

ประการที่ 2 ครัวเรือนมีขีดความสามารถ หรือศักยภาพมากน้อยเพียงไร ในการจัดการกับความเสี่ยง รวมทั้งผลกระทบที่มีโอกาสจะเกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสี่ยงประเภทที่ยังไม่เคยเกิดขึ้น และไม่มี ความรู้ความเข้าใจที่ดีพอแม้แต่ในการคาดเดาโอกาส การเกิดความเสี่ยงที่ว่านี้ ดังที่มีผู้กล่าวไว้ว่า การมีความรู้มากเท่าไรก็จะยิ่งคาดเดาความเสี่ยงได้มากขึ้น และ

การที่สามารถคาดเดาความเสี่ยงได้มากเท่าไรก็จะยิ่งเตรียมการป้องกันความเสี่ยงได้มากขึ้นเพียงนั้น

ประการที่ 3 ระดับของผลกระทบ อันเนื่องมาจากความเสี่ยงที่ยอมรับได้ของแต่ละครัวเรือนมีความแตกต่างกันตามระดับขีดความสามารถในการจัดการปัญหาของตนเอง ซึ่งไม่อาจพัฒนาให้เปลี่ยนแปลงสูงขึ้นได้ในช่วงระยะเวลาสั้นๆ

ประการที่ 4 ต้นทุน หรือค่าใช้จ่ายในการจัดการกับความเสี่ยงของแต่ละครัวเรือน ย่อมไม่เท่ากัน และแปรเปลี่ยนไปตามกำลังทรัพย์สิน กำลังฐานะ และกำลังทรัพยากรที่มีอยู่ รวมทั้งการจัดหาเพิ่มเติมให้เพียงพอ ก็กระทำได้อย่างจำกัด

ประการที่ 5 ความสามารถในการถ่ายโอนความเสี่ยงไปยังบุคคลที่สามของครัวเรือน มีระดับที่ต่างกัน ซึ่งก็แปรไปตามฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจในการจัดการถ่ายโอนความเสี่ยง และพฤติกรรมการบริหารความเสี่ยงของสมาชิกครัวเรือน

และประการที่ 6 ความต้องการจำเป็นในการวางแผนปฏิบัติการของแต่ละครัวเรือนมีไม่เหมือนกัน ประเด็นนี้มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะครัวเรือนที่มีวัตถุประสงค์ชัดเจน และเข้าใจถึงเป้าหมายการบริหารครัวเรือนเท่านั้น จึงจะให้ความสำคัญกับการวางแผนปฏิบัติการของแต่ละครัวเรือน โดยที่การวางแผนรองรับการจัดการความเสี่ยงก็ถือองค์ประกอบสำคัญของการวางแผนปฏิบัติการนั่นเอง

การวางแผนรองรับการจัดการความเสี่ยงที่เป็นรูปธรรมของครัวเรือน ตามหลักการที่กล่าวมา ส่วนใหญ่จะปรากฏให้เห็นในลักษณะของการกำหนดวงเงินไว้ใช้จ่ายสำรอง เพื่อการใช้จ่ายฉุกเฉินสำหรับเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดมาก่อน แนวทางนี้สอดคล้องกับวิถีคิดเรื่องการบริหารการเงินในโลกของธุรกิจ และเป็นหนึ่งในแนวคิดการอธิบายเรื่องความต้องการถือเงินในทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ หนึ่ง นอกเหนือจากเรื่องของการสำรองเงินแล้ว การเผื่อเวลาสำหรับการดำเนินการใดๆ ในชีวิตประจำวัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการริเริ่มงาน แผนงาน โครงการใหม่ๆ ก็ถือเป็นมาตรการการจัดการความเสี่ยงที่พึงสามารถกระทำได้ของครัวเรือน

แนวทางนี้เป็นประเด็นในเรื่องของการบริหารจัดการเวลาเพื่อการบริหารโครงการอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ครัวเรือนที่สมาชิกมีความระมัดระวังและเตรียมความพร้อมอยู่เสมอทั้งกาย ใจ และทางวัตถุย่อมจะเป็นครัวเรือนที่ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และแม้จะไม่ได้นำหลักวิชาการเข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรง แต่จากประสบการณ์ ทักษะ ความชำนาญ และการเรียนรู้จริง ครัวเรือนก็สามารถที่จะดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาท และสร้างวิถีชีวิตอย่างผาสุกได้

การดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข และไม่ประมาท อาจกระทำได้ด้วยการตรวจสอบสถานการณ์ประจำวันโดยถือเป็นภาระกิจส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตครัวเรือน นับเป็นแนวทางหนึ่งที่ครัวเรือนใช้จัดการกับความเสี่ยงได้ ซึ่งใกล้เคียงกับวิธีการตรวจสอบภายในของภาคธุรกิจ วิธีการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การบริหารจัดการดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลต่อองค์กรตามที่กำหนดไว้ ก่อให้เกิดความถูกต้องและน่าเชื่อถือในฐานะทางการเงิน ตลอดจนดำเนินการภายใต้กรอบของกฎหมาย ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนเหมือนเป็นภาคธุรกิจ การกำหนดแนวทางที่ถูกที่ควรให้กับสมาชิกครัวเรือนในลักษณะที่เป็นที่ยอมรับและเข้าใจร่วมกัน แล้วนำไปสู่การปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสิ่งที่ตกลงกันไว้ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ชีวิต การใช้เงิน การปฏิบัติตนต่อผู้อื่น การมีบทบาทในฐานะสมาชิก ฯลฯ จากนั้นก็หมั่นตรวจตราดูความเรียบร้อย มิให้เกิดข้อบกพร่องผิดพลาด มิให้เกิดปัญหาหรือความขัดแย้ง จนอาจนำไปสู่ผลกระทบที่เสียหายต่อครัวเรือนในท้ายที่สุด หากปฏิบัติเช่นนี้ได้จริงก็สามารถนำพาครัวเรือนไปสู่เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์สูงสุดคือการอยู่ดีกินดีชีวิตมีสุข และไม่เกิดความเสี่ยงแต่ประการใด

ประสบการณ์การเรียนรู้เรื่องการบริหารความเสี่ยงครัวเรือน

จากการศึกษาประสบการณ์การบริหารความเสี่ยงครัวเรือน มีกรณีตัวอย่างที่น่าสนใจหลายกรณี ซึ่งในบทความนี้จะนำเสนอเพียงบางตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการบริหารความเสี่ยงครัวเรือนในด้านเศรษฐกิจ และ

ด้านการบริหารจัดการของครัวเรือน ตัวอย่างแรกจากงานวิจัยของคณะจารย์คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล (ประภาพรณ อุณอบ 2546) เรื่อง “การจัดการความรู้ในชุมชน การทำบัญชีชีวิตประชาคมพุทธรณทล” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยและพัฒนาประชาคมพุทธรณทล ได้ทำการศึกษาวิจัยกับกลุ่มประชากรในชุมชนศาลายา จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การบันทึกข้อมูลรายรับ และรายจ่ายในชีวิตประจำวันของครัวเรือนสามารถตรวจสอบได้ถึง ความสอดคล้องระหว่างรายรับและรายจ่าย ประเภทของรายจ่ายทั้งที่มีความจำเป็น และไม่มีความจำเป็นของสมาชิกในครัวเรือน และข้อมูลเหล่านี้ยังนำไปใช้ในการบริหารจัดการเศรษฐกิจของครัวเรือนได้เป็นเบื้องต้น

ตัวอย่างที่สองที่จะขอยกมากล่าว ได้แก่ ข้อสรุปตอนหนึ่งของงานเขียน เรื่องครอบครัวคือหนึ่งเดียวในหนังสือ ชื่อ “จัดการการเงินให้บ้านรวย” ของอภิชาติ สิริผาดิ (2550) กล่าวไว้ว่า “หลายๆ ครอบครัวที่ประสบปัญหาการเงิน เพราะไม่ได้วางแผน หรือขาดการวางแผนที่ดี หรือการให้สมาชิกในครอบครัวได้ร่วมรับรู้ในแผน ให้ลูกๆ รู้ว่าต้องใช้เงินอย่างไร แผนการใช้เงินในอนาคตเป็นอย่างไร เป็นต้น ดังนั้น เมื่อพูดถึงการวางแผนการเงิน ถึงแม้แต่ละคนจะมีอิสระในการวางแผนการเงินของตัวเองตามควร แต่จะไม่ใช้แค่การวางแผนของแต่ละคนเท่านั้น แผนการเงินหลักของครอบครัว ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง การเริ่มที่ครอบครัวจะเป็นรากฐานสำคัญ ที่จะทำให้สมาชิกในครอบครัวแต่ละคนมีฐานะการเงินที่มั่นคงไปด้วย” ข้อสรุปที่นำมากล่าวอ้างนี้ ชี้ให้เห็นถึงข้อสรุปของประสบการณ์ที่สะท้อนออกมาในรูปของการแสดงทัศนะที่เหมาะสมต่อการจัดการทางด้านการเงินของสมาชิกครัวเรือนเพื่อมิให้เกิดเป็นปัญหาที่นำไปสู่ความเสี่ยงทางการเงินของครัวเรือนในที่สุด

ตัวอย่างสุดท้าย จากประสบการณ์งานวิจัยเชิงคุณภาพของธนินท์รัฐ รัตนพงศ์ภิญโญ (2553) เรื่อง “การเป็นผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ: กรณีศึกษาผู้สูงอายุที่มามีออกกำลังกาย ณ สวนสาธารณะ พุทธมณฑลสาย 4” พบข้อเท็จจริงว่า 1.) การให้นิยามของ

คำว่า “การเป็นผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ” ก็ดี หรือ 2.) ปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุกลุ่มดังกล่าวประสบความสำเร็จก็ดี ล้วนขึ้นอยู่กับสาเหตุ หรือปัจจัยหลายประการ ได้แก่ การเรียนรู้จากประสบการณ์การใช้ชีวิตในอดีต การเตรียมความพร้อมทั้งร่างกาย จิตใจ และทัศนคติ การรวมกลุ่มกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน ตลอดจนการสนับสนุนส่งเสริมจากสมาชิกในครัวเรือน ชุมชนและสังคมแวดล้อม รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง บทเรียนจากตัวอย่างงานวิจัยนี้ แสดงถึง การวางแผนในการบริหารจัดการชีวิตของสมาชิกในครัวเรือน หรือการบริหารความเสี่ยงของสมาชิกครัวเรือน นั่นเอง

บทสรุปของการศึกษาเรื่องการบริหารความเสี่ยง ครัวเรือน

ประสบการณ์การเรียนรู้เรื่องการบริหารความเสี่ยงครัวเรือน ผ่านกรณีศึกษาทั้งสามตัวอย่าง แสดงให้เห็นถึงนัยยะสำคัญเรียงตามลำดับ ได้แก่ การตระหนักรู้ถึงความสำคัญ การเตรียมพร้อมเพื่อรองรับเหตุการณ์ การจัดการด้วยวิธีการอย่างเหมาะสมและอย่างมีสติ

ตลอดจนการสรุปบทเรียนเพื่อการเรียนรู้ สั่งสมเป็นประสบการณ์ มิให้ความเสี่ยงทั้งหลายทั้งปวงที่เคยเกิดขึ้น รวมทั้งเพื่อป้องกันความเสี่ยงรูปแบบใหม่ๆ อันอาจมีโอกาสดังกล่าวเกิดขึ้นได้ และจะมากกระทบวิถีชีวิตอันเป็นปกติวิสัยของครัวเรือน เหล่านี้เรียกได้ว่า เป็นกระบวนการจัดการบริหารความเสี่ยงครัวเรือน ซึ่งเป็นกระบวนการที่ไม่มีวันสิ้นสุด และหมุนเวียนเป็นวัฏจักรควบคู่ไปกับการดำรงอยู่ของสังคมในทุกยุคสมัย

นอกจากนี้แล้ว ประโยชน์ที่พึงได้รับซึ่งไม่สามารถละเลยที่จะกล่าวไว้ก็คือ เมื่อครัวเรือนและสมาชิกครัวเรือนได้ดำเนินการบริหารความเสี่ยงครัวเรือนอย่างดีพอแล้ว ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถป้องกันความเสี่ยงที่มาในหลากหลายรูปแบบได้อย่างสมบูรณ์ หรือหลีกเลี่ยงผลกระทบจากความเสี่ยง โดยเฉพาะความเสี่ยงอันมีสาเหตุมาจากปัจจัยภายนอกครัวเรือนได้ แต่อย่างน้อยที่สุด การเตรียมพร้อมของครัวเรือนจะช่วยลดโอกาสเกิดความเสี่ยงต่างๆ ลง ตลอดจนช่วยบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความเสี่ยงเหล่านั้นได้ ถือเป็นกลยุทธ์สำคัญสำหรับการบริหารความเสี่ยงครัวเรือนตามที่กล่าวมาในภาพรวม

เอกสารอ้างอิง

- เจนเนตร มณีนาถ, กรกนก วงศ์พานิช, ปัญจมน แก้วมีแสง และดร.ณรัตน์ พึ่งตน. (2548). **การบริหารจัดการความเสี่ยงระดับองค์กร จากหลักการสู่ภาคปฏิบัติ (Enterprise-Wide risk management)**. กรุงเทพฯ: บริษัท ชัม ชิสเท็ม.
- ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และสมาคมผู้ตรวจสอบภายในแห่งประเทศไทย. (2551). **กรอบโครงสร้างการบริหารความเสี่ยงขององค์กรเชิงบูรณาการ แนวทางการปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ธนิษฐ์ รัตนพงศ์ปัญญา. (2553). “การจัดการความเสี่ยง (Risk Management).” เอกสารประกอบการสอน รายวิชา 761 516 การจัดการความเสี่ยง (Risk Management) หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน และหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการประกอบการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร, (อัดสำเนา)
- ประภาพรณ อุณอบ. (2546). “การจัดการความรู้ในชุมชน การทำบัญชีชีวิตประชาคมพุทธมณฑล.” ใน **โครงการวิจัยและพัฒนาประชาคมพุทธมณฑล มหาวิทยาลัยมหิดล**. ยาวรี เจริญสวัสดิ์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ พี.เอ.ลีฟวิ่ง.
- อภิชาติ สิริมาติ. (2550). **จัดการการเงินให้บ้านรวย (Happy richy family)**. กรุงเทพฯ: บริษัท ฟิสิกส์ไทยออฟเซต.
- Crouhy, M., Galai, D. and Mark, R. (2006). **The essentials of risk management**. New York: McGraw-Hill.
- Davidson, Frame J. (2003). **Managing risk in organizations**. California: Jossey-Bass, A Wiley Imprint.
- Heldman, Kim. (2005). **Project Manager's spotlight on risk management**. California: Sybex, Habor Light Press.
- Hopkin, Paul. (2010). **Fundamentals of risk management: understanding, evaluating and implementing effective risk management**. London: Kogan Page Limited.
- Monahan, Gregory. (2008). **Enterprise risk management: a methodology for achieving strategic objectives**. New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
- Taninrat Rattanapongpinyo. (2010). “Successful aging: a case study of elderly society for exercise at Phutamonthon 4 Park, Bangkok Thailand.” The Fifth International Conference on Interdisciplinary Social Sciences.

